

С. М. Лінда

АРХІТЕКТУРА ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЛЬВОВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У 1869 р. провінції Галичина, яка знаходилася у складі Австро-Угорської імперії, було надано право відносної автономії, а Львову як столиці провінції — право самостійності у вирішенні міських справ. Це стимулювало розвиток міста у багатьох сферах.

Розвиток освіти, а особливо початкової, сучасники вважали одним з найбільших досягнень автономії¹. Видатки з міського бюджету на освітні цілі з кожним десятиліттям збільшувалися. Зокрема, у 1870 р. було виділено 102 620 злотих ринських, у 1880 р. — 362 948, у 1890 р. — 624 736, у 1900 р. — 1 127 881².

Зкладами початкової освіти були народні школи: трикласові тривіальні і чотири-, шестикласові — нормальні. Перші народні школи у Львові були організовані ще наприкінці ХVІІІ ст. Всі вони тіснилися у непристосованих монастирських приміщеннях. Не існувало на той час єдиної програми навчання. До 1871р. початкові заклади освіти знаходилися під безпосереднім наглядом церкви.

Як і в інших сферах життя, ситуація суттєво змінилася з наданням Галичині автономії. У 1871р. утворюються Місцеві шкільні ради, як орган безпосереднього

контролю над якістю освіти. У 1873 р. сеймом був ухвалений новий шкільний крайовий статут і була прийнята постанова про утримання шкіл за кошт міста, також була прийнята ухвала, згідно з якою всі державні заклади початкової освіти повинні були розміститися у власних будівлях³. Завершальним кроком у реорганізації шкільництва стало утворення у 1874 р. Шкільної крайової ради. Саме з діяльністю Ради було дуже тісно пов'язане шкільне будівництво. Рада займалася не лише питаннями фінансування освіти, але і дбала про належний рівень спорудження шкільних будівель. Крайовою Радою були також опрацьовані критерії для будівництва шкільних споруд, запропоновані типові проекти для їх спорудження⁴. Проте у найбільших містах Галичини — Львові і Кракові, які мали власні будівельні статути, будівництво шкіл набрало більш індивідуального характеру, хоча принципи об'ємно-просторової організації залишалися однаковими.

У залежності від типу школи були вироблені принципові планувальні схеми народних шкіл. Школи могли бути мішаного типу: чоловічі і жіночі або роздільні. Найбільш поширеними були мішані школи. Чоловіча і жіноча половини повинні були бути ізольовані, кожна мала мати окремі входи, окремі повні набори навчальних приміщень. Спільними могли бути гімнастичний зал, каплиця, а також приміщення шкільної адміністрації. Плани мішаних шкіл були найчастіше симетричні відносно головної осі. Основними планувальними схемами були коридорна і галерейна. Школи були розраховані на одночасне навчання від 60 до 120–130 учнів⁵.

На 1871 р. у Львові функціонувало 7 шкіл: 5 звичайних мішаних, взірцева головна школа і римо-католицька. Всі вони знаходилися в адаптованих приміщеннях. Тому поряд з організацією нових шкіл і реорганізацією існуючих почалися роботи по спорудженню нових шкільних будівель.

Мішана школа св. Ельжебети. Найпершою серед народних шкіл отримала власне приміщення мішана школа св. Ельжебети по вул. Зеленій, 10. Проект був розроблений Міським будівельним урядом у 1871 р. Споруда була частково двоповерхова, а частково триповерхова, розрахована на 20 навчальних класів. Спільною стіною школа була розділена на чоловічу і жіночу половини, загальним був лише спортивний зал. Фасади були оздоблені дуже скромно, з використанням мотивів архітектури італійського ренесансу.

Жіноча школа ім. св. Антонія. Школа була споруджена у 1876 р. за проектом Й. К. Яновського по вул. Личаківській, 36⁶. Складною була будівельна ситуація: споруда втиснута в рядову забудову. Довжина ділянки — 39,5 м, тому у плані споруда набула подібності букві “Г”. Використана коридорна система планування з розташуванням класних кімнат по один чи два боки коридора в залежності від ширини споруди. Споруда двоповерхова. Фасади оздоблені з використанням мотивів архітектури італійського ренесансу. Особливої виразності надають йому ритмічно розкладені півциркульні вікна другого поверху. Будівля прикрашена скульптурними бюстами Пірамовича, Корчинського і Коначського.

Мішана школа св. Мартина. У 1876 р. було завершено будівництво народної школи для дітей Замарстинова і Знесення — школи ім. св. Мартина по вул. Коритній, 7 (вул. Острияниці, 18)⁷. Плани були розроблені Міським будівельним урядом. Будівля триповерхова. У плані споруда П-подібна, довжина головного фасаду 68 м. На поперечну вісь головного фасаду були “нанизані” різноманітні при-

міщення: конференц-зал, гімнастичний зал, наукові кабінети, а у бокових крилах розташовувалися класні кімнати. Як і всі мішані школи, школа св. Мартина була розділена на чоловічу і жіночу частини, які мали окремі входи. Фасади були оздоблені з використанням традиційних для освітніх закладів мотивів архітектури італійського ренесансу.

Більших темпів набрало шкільне будівництво у 80-х роках.

Мішана школа св. Марії Магдалини. У 1883 р. для школи св. Марії Магдалини (вул. С. Бандери, 11)⁸ був споруджений власний будинок (рис. 1). Проект був створений у Міському будівельному уряді під керівництвом Ю. Гохбергера. Дуже компактною є планувальна структура школи. Це окремо стояча споруда, у плані — правильний прямокутник, розмірами 31,4м x 16,3м. Споруда ділиться на дві однакові половини стіною, біля якої згруповані санвузли. Навчальні приміщення розташовані по два боки коридора, який освітлюється з торця. Входи у школу також мають торцеве розташування. На першому поверсі передбачені адміністративні приміщення, просторий спортивний зал, а на другому і третьому — навчальні класи. Фасади виконані з нетинькованої червоної цегли у “аркадовому стилі” — доволі популярному у будівництві навчальних закладів.

Мішана школа св. Анни. Це була одна з найстаріших львівських початкових шкіл. У 1884 р. школа, нарешті, отримала власне приміщення по вул. Леонтовича, 2⁹. Проект був створений у Міському будівельному уряді під керівництвом Ю. Гохбергера. Школа св. Анни розташована як кутовий будинок у рядовій забудові. Будівля триповерхова. У плані вона Г-подібна. У крилі, витягнутому вздовж вул. Городоцької, розмістилася жіноча половина, а у крилі, яке простяглося вздовж вул. Леонтовича, — чоловіча. Завдяки цьому утворився просторий внутрішній двір. У школі було передбачено 20 просторих навчальних класів. Фасади виконані з нетинькованої цегли у “аркадовому стилі”. Особливої виразності фасадам надав ступінчатий фронтон, який акцентує ріг вулиці Леонтовича.

Мішана школа св. Софії. Школа була утворена у 1883 р. для мешканців Софіївки. Спочатку вона розташовувалася у старому будинку, у двох малих залах, де заняття проходили у дві зміни. У 1886 р. вона була перенесена до спеціально спорудженого невеликого будинку по вул. св. Софії (вул. І. Франка), спорудженого за проектом Й. К. Яновського. Це невелика споруда, яка своїм об'ємо-планувальним вирішенням нагадує особняк. У будинку було передбачено 6 невеликих класних кімнат. Будівля частково одно-, а частково двоповерхова, виконана у “швейцарському” стилі з характерними різьбленими елементами піддашся та обгороджень балкона і тераси.

Жіноча школа ім. королеви Ядвіги. Школа була закладена у 1869 р., як вищий навчальний заклад для дівчат. Проте у 1879 р. вона була реорганізована. Розташовувалася у адаптованих приміщеннях будинку Леваковських на пл. Ринок, 10, а у 1888 р. була перенесена до спеціального приміщення по вул. Академічній (пр. Шевченка), 9. У 1887–1888 рр. Міським будівельним урядом був опрацьований проект реконструкції існуючого будинку, який походив з 30-х років XIX ст.¹⁰ (рис. 2). У відповідності до проекту реконструкції були зведені нові зовнішні стіни, усунуті деякі існуючі, добудовані об'єм зі сходовою кліткою і третьою поверхом. У школі було передбачено 16 навчальних класів. Недоліками проекту вважали відсутність

власної каплиці і спеціального залу для рисунку. Фасади опоряджені у стилі італійського неоренесансу.

Мішана школа св. Миколая. Школа була утворена у 1882 р. для мешканців Пасік Личаківських, довгий час розташовувалася за Личаківською рогаткою у невеличкому будинку. У 1888–1889 рр. була споруджена двоповерхова невелика будівля для школи св. Миколая¹¹, рохрахована на 100 учнів. Планувальна структура школи була дуже проста: основою її був коридор, з якого можна потрапити у навчальні класи і на сходову клітку. У школі було передбачено 6 класних кімнат — по три на кожному поверсі. Фасади оздоблені з використанням елементів народної архітектури: різьблені дерев'яні вітряники і консолі піддашся.

У 1891 р. Міським будівельним урядом була прийнята постанова про будівництво трьох великих шкіл, проекти яких вже були опрацьовані. Це були школи ім. Міцкевича, ім. Сташиця та ім. Чацького. Проекти були виконані з дотриманням всіх найбільш сучасних вимог щодо гігієни, опалення та вентиляції і повинні були стати взірцями для будівництва народних шкіл.

Мішана школа ім. Міцкевича. Спеціальне приміщення для школи було збудоване у 1891–1892 рр. за проектом Ю. Гохбергера по вул. Театральній, 15¹². У плануванні були збережені основні засади проектування мішаних шкіл: окремі входи, які провадять до просторих восьмикутних вестибюлів, біля них — сходові клітки, які згруповані біля спільної стіни. У школі було передбачено 19 великих класних кімнат, кімнати для зберігання наукових матеріалів, помешкання для сторожа. Будівля була побудована з використанням мотивів італійського неоренесансу і прикрашена скульптурною постаттю Міцкевича.

Мішана школа ім. Сташиця. Нова споруда школи була збудована у 1892 р. по вул. Скарбковій (вул. Л. Українки), 45¹³. Проект школи ім. Сташиця був опрацьований у Міському будівельному уряді під керівництвом Ю. Гохбергера. Складною по конфігурації була ділянка, відведена під забудову: ріг обох вулиць утворював гострий кут, відповідно конфігурація плану подібна на трикутник з великим трикутним внутрішнім двором. Обидва крила школи, які витягнулися вздовж вул. Л. Українки і вздовж пл. Д. Галицького, з'єднує флігель, де розміщено сходові клітки і санвузли. Через перепад рельєфу школа частково три-, а частково чотириповерхова і на різних рівнях запроектовані входи у жіночу і чоловічу половини. Незважаючи на нестандартність ситуації, збереглися принципи будівництва мішаних шкіл. Фасади виконані у стилі італійського неоренесансу.

Мішана школа ім. Чацького. У 1891 р. школа отримала власне приміщення по вул. Котлярській (Котельній), 7. Проект був розроблений А. Каменобродським¹⁴. Зручна будівельна ситуація дозволила створити “класичну” планувальну структуру. Споруда у плані — П-подібна. План абсолютно симетричний відносно головної осі. Класні кімнати розташовані вздовж головного фасаду і бокових крил, у торцях бокових крил розташовані санвузли. На першому поверсі передбачені виходи у внутрішній двір. Для оздоблення фасадів використані мотиви німецького неоренесансу.

Мішана школа ім. Зіморовича. У 1891–1892 рр. для мешканців Личакова була споруджена невеличка у “швейцарському” стилі школа ім. Зіморовича. Ще зовсім недавно цей будинок існував по вул. Личаківській, 151.

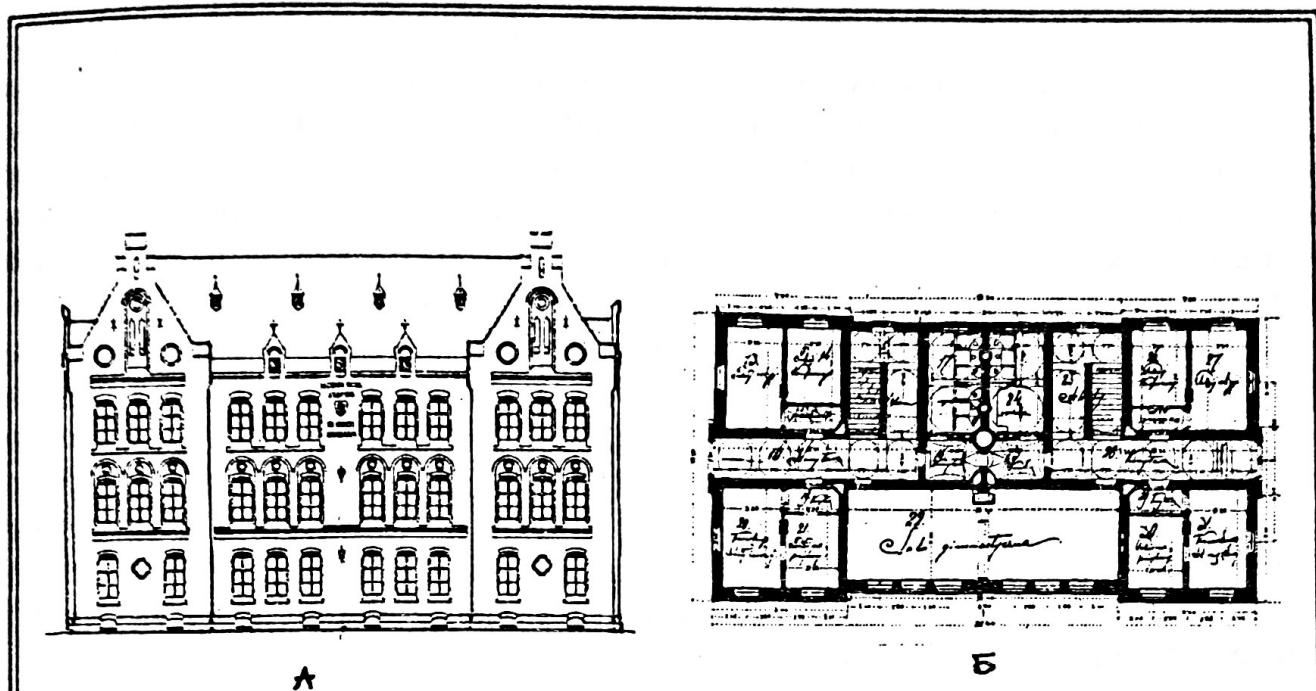

Рис. 1. Проект школи ім. Марії Магдалини по вул. Бандери, 11
(1883 р., арх. Ю. Гохбергер)

А — головний фасад, Б — план першого поверху

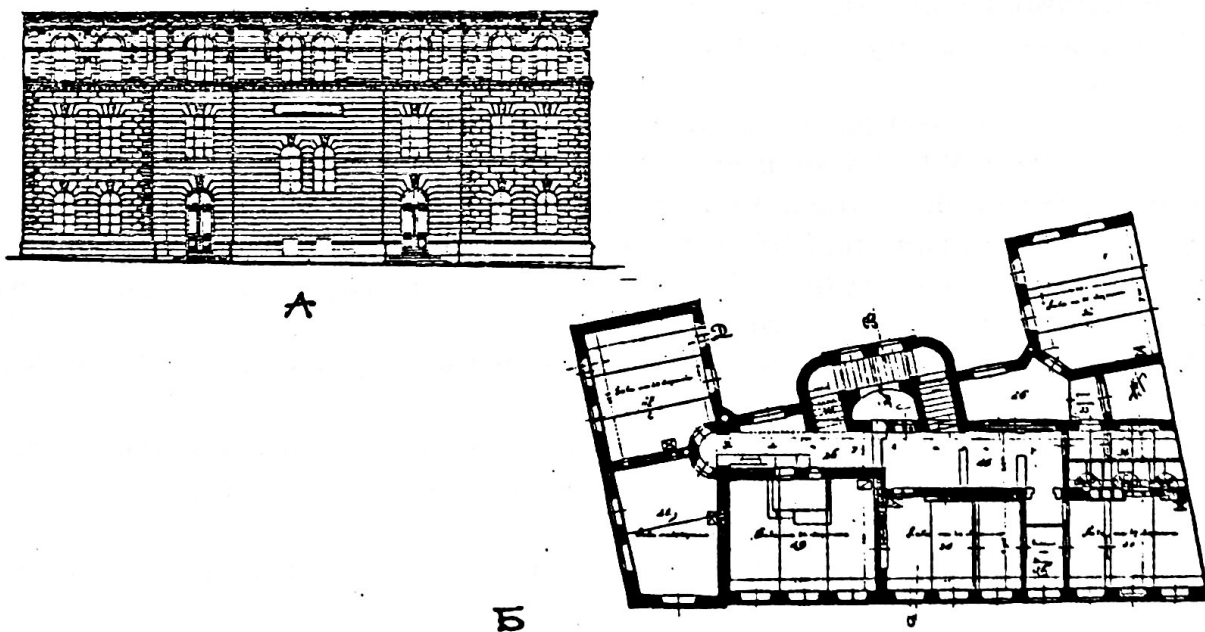

Рис. 2. Проект реконструкції існуючої споруди
під жіночу школу ім. Королеви Ядвіги по пр. Шевченка, 9
(1887–1888рр., проект Міського будівельного уряду)

А — головний фасад, Б — план другого поверху

Мішана школа ім. Конарського. Нова будівля була споруджена у 1892 р. по вул. Сапеги (вул. С. Бандери), 91, за проектом Б. Бауера і З. Долінського під наглядом Міського будівельного уряду¹⁵. Вибір планувальної схеми був обумовлений кутовим розміщенням ділянки. На “зрізаному” розі вулиць запроектовані два ізольовані входи у жіночу та чоловічу половини, а між ними на першому поверсі — просторий гімнастичний зал. З вестибюлів передбачені проходи до сходових кліток. Санвузли окремими трикутними об’ємами прибудовані біля сходів. Цікавим є опорядження фасадів. На них переплилися мотиви архітектури італійського неоренесансу (мотив “вікон Браманте”) з цитатами з народної архітектури (керамічні вставки, імітація у камені різьби по дереву, характерні наметові завершення наріжника будівлі).

Єдина школа з українською мовою викладання — школа ім. М. Шашкевича — знаходилася у пристосованому приміщенні по вул. Городецькій, 10¹⁶.

Всього за період з 1870 р. по 1893 рр. було споруджено 11 будинків спеціально для народних шкіл. Створені за індивідуальними проектами кращими архітекторами міста, вони до цього часу залишаються важливими акцентами у забудові Львова другої половини ХІХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Papee F.* Historya miasta Lwowa w zarysie — Lwyw: Nakiadem gminy kryl. stol. miasta Lwowa, 1894. — S.200.
2. *Hoszowski S.* Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772-1914 — Lwyw: Nakiadem izby przemyslowo-handlowej, 1935. — S.100.
3. *Merunowicz T.* Rozwyj miasta Lwowa: uwagi i wnioski — Lwyw: Nakiadem autora, 1877. — S.14.
4. *Більшість народних шкіл, особливо наприкінці століття, споруджувалися за типовими проектами.* У 1899р. вони були опубліковані окремою книгою, автором якої виступив архітектор В.-Т. Мюнніх (див.: *Munnich T.-W.* Planu budynkow szkyi ludowych — Lwyw: Nakiadem autora, 1899. — 62 s.). Проте у найбільших містах Галичини, які мали власні будівельні статuti — Львові і Кракові, — спорудження шкільних будівель набрало більш індивідуального характеру.
5. *Ostaszewski-Baracski K.* Rozwyj kryl. stol. miasta Lwowa (1848-1895) — Lwyw: Nakiadem gminy kryi. stol. miasta Lwowa, 1895. — S.139.
6. ДАЛО. Фонд 2, опис 2, справа 259 “Справа про будівництво будинку по вул. Леніна, 36”.
7. ДАЛО. Фонд 2, опис 2, справа 3860 “Справа про будівництво будинку по вул. Савіної, 18”.
8. ДАЛО. Фонд 2, опис 2, справа 4761 “Справа про будівництво будинку по вул. Мирю, 11”.
9. *K. R. Szkoia sw. Anny we Lwowie.* — Czasopismo techniczne. — rocznik XVI. — 1892. — № 3. — S. 15.
10. ДАЛО. Фонд 2, опис 1, справа 47 “Справа про будівництво будинку по пр. Шевченка, 9”.
11. ДАЛО. Фонд 2, опис 4, справа 984 “Проект школи на Пасіках”.
12. ДАЛО. Фонд 2, опис 2, справа 5242 “Справа про будівництво будинку по вул. Театральній, 15”; *Hohberger J.* Szkoia ludowa im. Mickiewicza we Lwowie — Czasopismo techniczne. — rocznik XI. — 1893. — № 2. — S. 9.

АРХИТЕКТУРА ЗДАНИЙ И СООРУЖЕНИЙ

- 13.ДАЛО. Фонд 2, опис 1, справа 7176 “Справа про будівництво будинку по вул. Л. Українки, 45”; Hohberger J. Szkoia miejska im. Staszica we Lwowie — Czasopismo techniczne. — rocznik XI. — 1893. — № 7. — S. 51.
- 14.ДАЛО. Фонд 2, опис 4, справа 960 “Справа по будівництво школи по вул. Таманській”.
- 15.ДАЛО. Фонд 2, опис 2, справа 4816 “Справа про будівництво будинку по вул. Миру, 91”.
16. *Ilustrowany przewodnik po Lwowie i powszechnei wystawie krajowej* — Lwyw, 1894. — S. 44.